

trase različnih infrastruktur in prostor za nadaljnji razvoj ter širitev naselij. Pomemben dosežek raziskave je avtorica predlog za uvedbo prostorsko-urbanistične arhitekturne analize – PUA. Kratice PUA (prostor – naselje – objekt) predstavljajo sistem parametrov za ugotavljanje stopnje razvitosti določenega naselja in za ugotavljanje vrednosti njegove individualne prostorske zgradbe. Avtorica je način analize predhodno predstavila strokovni javnosti in z njo vzorčno obdelala izbrane primere. V sklepnih fazi svoje raziskave nam avtorica ponuja uporabo metodologije sistemske dinamike z integralnim strukturnim modelom sistemov (ISM3m). Model, ki povezuje tri različne module, naj bi bil uporabljen predvsem kot metodološki pripomoček pri vključevanju posameznih resornih vsebin v prostorsko planiranje. Sistemski pristop naj bi zajel vse delovne faze procesa. Gre za prizadevanje, da bi vso institucionalno varovano dediščino na čim bolj integralen

in aktiven način vključili v procese priprave planskih dokumentov. Dokaj zapleteno predstavljen način dela, verjetno tako, kot je v praksi pretirano zapleteno delo na pripravi prostorskih planov. Ob tem je morda upravičena kritika, da bi predlagani model moral vključevati tudi vlogo in pomen lokalnega prebivalstva v procesih prepoznavanja in vrednotenja dediščine v prostoru. Tudi ohranjanje dediščine je v praksi v največji meri odvisno od naklonjenosti lokalnega prebivalstva.

Povprečni (strokovni) bralci in vsi tisti, ki niso angažirani neposredno na tematikah, ki jih publikacija obravnava, si bodo na vsak način želeli bolj poenostavljeno razlago pristopov in metod dela. Prav tako je mogoče izraziti željo po bolj poenostavljenem in jasnem izražanju, ki bi sicer poglavljenemu raziskovalnemu delu zagotovo še dvignilo vrednost.

Tisto, kar pa je mogoče še pohvaliti v delu in je lahko za marsikoga zanimivo ali celo

polemično izhodišče, so obsežni terminološki diskurzi v uvodnih poglavjih. Avtorica v zaključku svojega dela ponudi tudi glosar uporabljenih ključnih pojmov (str. 269–274), od katerih so nekateri pojmi opredeljeni s pomočjo prezenčne literature, zakonske normativike ali pa jih avtorica celo sama na novo opredeli. Bralcu dela bodo v pomoč tudi številne ponazoritve v obliki algoritmov, shem in upodobitev na kartah. Brez dodanega grafičnega gradiva in obsežnega dela aplikativnih primerov uporabe predlaganih metod bi delo izgubilo na nazornosti in sporočilnosti.

Skratka, delo avtorice Milene Hazler Papič prispeva k razumevanju problematike institucionalno varovane kulturne dediščine v razmerju do prostorskih planskih procesov. Za prihodnost področja je ponujen kar nekaj rešitev in modelov, ki bi sistem varstva v procesu planiranja lahko bistveno izboljšali.

ZDENKA SEMLIČ RAJH, ŽIGA OMAN IN LUČKA MLINARIČ: Maribor – mesto, hiše, ljudje:

Stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941; Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 2012, 292 str.

Pokrajinski arhiv Maribor je leta 2012 mariborsko kulturnoprestolniško ponudbo obogatil z več projekti, s katerimi je pomembno prispeval k osvetljevanju različnih vidikov mariborske preteklosti in mestne identitete – pripravili so ulični razstavi Izložbe in Promenada, s katerima so v javnem prostoru mesta predstavili manj znane fotografije iz svoje izredno bogate fototeke, dve razstavi o evangeličanih v Mariboru, tu opisani projekt *Maribor – mesto, hiše, ljudje*, produkcijsko, avtorsko in z gradivom pa so pomembno sodelovali tudi pri razstavi Nemci in Maribor.

Arhiv po naravi svoje dejavnosti hrani skoraj »nebroj« dokumentov o mestni preteklosti. Pravzaprav je zgolj vprašanje raziskovalne domišljije, strokovne spretnosti, idej za povezovanje virov in splošne želje po pripovedovanju zgodb s trdnim strokovnim ozadjem, koliko in kako jih arhivarji predstavijo strokovni in laični javnosti. Zdi

se, da je naklonjenosti tovrstnemu odpiranju arhivskih fondov in znanj navzven in pobud zanj v zadnjem času v mariborskem pokrajinskem arhivu vse več. Za ustanovo, ki bi se lahko omejila le na ustrezno zbiranje in hrambo dokumentov ter tu in tam kakšno interno razstavo arhivalij, je to vsega spoštovanja vreden presežek.

V tem duhu je leta 2012 nastala tudi monografija *Maribor – mesto, hiše, ljudje*. Pravzaprav je monografija le del enega od arhivskih EPK-jevskih projektov – na isto temo je bila namreč postavljena tudi razstava, deloma pa je bilo izvedeno tudi označevanje izbranih hiš v starem delu mesta z označevalnimi tablami. Zlasti zanimivo je, da ni šlo za izbor najeminentnejših, najprestižnejših ali najvrednejših »primerkov«, kot smo pogosto vajeni pri takih izborih, ampak so arhivarji uporabili drugačen kriterij – zanimalo so jih hiše znotraj nekdanjega mestnega obzidja. Bolj kot »iz-

* Dr. Jerneja Ferlež, univ. dipl. etnol. in bibliot., samostojna svetovalka – bibliotekarka, Univerzitetna knjižnica Maribor. 2000 Maribor, Gospejna ulica 10, E-naslov: jerneja.ferlez@um.si

jemnost« jih je zanimala nekakšna »pose-litvena in funkcijska kariera« posamičnih hiš. Iskali so podatke o lastnikih in prebi-valcih, o s hišami povezanih dejavnostih, zanimale so jih prezidave in spreminjanje hiš, tudi preimenovanja ulic. Skratka – iz na videz suhoparnih arhivskih dokumentov so sestavili kolaž berljivih, zanimivih in prepričljivih pripovedi o – kot pravi naslov – hišah in ljudeh ter seveda o mestu.

Proti koncu leta 2012 je tako ob istoimen-ski razstavi izšla monografija, ki jo lahko z užitkom lista in bere vsak – tako strokov-njak kot laik, ki ga zanimata mariborska preteklost in identiteta. Z nekaj domišljije ali predznanja o mestu bi se lahko brala celo kot zbirka kratkih zgodb. K privlač-nosti publikacije pripomore tudi njena bo-gata oprema. Iz različnih arhivskih fondov so namreč besedilo dodane številne foto-grafije mesta in meščanov pa tudi obilica gradbenih načrtov in nekaj dokumentov. Večina jih je iz arhivskih fondov, nekaj pa so jih za to priložnost poiskali in jih uvrstili v monografijo tudi iz zbirk drugih mestnih ustanov – na primer iz Pokrajinskega mu-zeja Maribor.

Vsebina monografije sestoji iz nekaj po-membnih sklopov. Najprej so avtorji pri-pravili pregled virov za gradbeno zgodovi-no mesta Maribor, ki pojasni, kateri viri so omogočili odstiranje v monografiji pred-stavljenih zgodb o hišah in ljudeh, upora-bljati pa ga je mogoče tudi kot pripomoček pri raziskovanju različnih tem mariborske preteklosti, kakorkoli povezanih z razvo-jem gradbenega fonda mesta. Sledita kratek zgodovinski pregled razvoja Maribora s posebnim ozirom na gradbeno zgodovino mestnega jedra in dragocen oris gradbene zgodovine mesta – oboje do leta 1941. Zla-sti pomemben je slednji, ker prinaša pre-gled gradbene normative, ki je pomembno vplivala na podobo mesta, pa tudi pregled številčenja hiš, kar je za monografijo, kot je ta – bistveno. Omogoča namreč včasih dokaj zapleteno povezovanje podatkov in »prepoznavanje« hiš oz. lokacij. Sklepni del monografije končujejo pregledi litera-ture in virov ter podrobna kazala – kazalo slik, zemljepisnih imen, uličnih in hišnih števil ter osebnih imen.

Osrednji, najobsežnejši in bistveni del mo-nografije pa tvorijo slikoviti, berljivi, natančni in prepričljivi opisi posamičnih hiš starega mestnega jedra. Pregled je urejen po štirih mestnih četrtih, ki so bile v ve-ljavi sredi 19. stoletja, sledi pa tedanjim konkripcijskim številkam. Zajema 211 še

danes obstoječih hiš nekdanjega starega mestnega jedra oz. njihove naslednice.

Bralcu se v tem delu odpre zanimiv vpogled v razmeroma obsežen del mestne preteklosti. Vanjo že ob prvem listanju vstopi s slikovnim materialom, nato pa še z zgod-bami o hišah, njihovem gradbenem in si-ceršnjem spreminjanju, predvsem pa o me-njavah lastnikov in stanovalcev. Natančno se lahko seznanimo, s čim so se stanovalci ali najemniki v hišah ukvarjali – lastništvo in poseljenost hiš ter njihova produkcijska usmerjenost so bili namreč v času, ki ga monografija zajema, pogosto še pomemb-no prepleteni.

Hiše so v pregledu razvrščene najprej po omenjenih štirih mestnih četrtih, nato pa po zaporedju konkripcijskih števil po posamičnih hiš. Sodobni bralec jih po teh oznakah seveda ne bi poznal in bi lahko le ugibal, za katero hišo v današnjem sistemu številčenja gre, če ne bi bili opisu dodani še dve učinkoviti povezovalni orodji – razvojni pregled poimenovanj in številčenj hiš do leta 1941 ter pregled preimenovanj ulic. Današnji naslov hiše je pri tem poudarjen in je pravzaprav tisti, ki današnjega bralca v izhodišču najbrž najbolj zanima – po njej namreč hišo prepozna. S predstavo današnje hiše se nato lahko zatopi v zgodbe o njeni preteklosti. Besedila, ki sledijo, so nabita z informacijami. Kažejo na uporabo fascinantnega nabora dokumentov, ki jih hrani arhiv in ki – premišljeno zbrani, natančno prebrani in sestavljeni z zanimivim konceptom – prinašajo zares prepričljiv vpogled na mesto.

Avtorjem monografije – Zdenki Semlič Rajh, Žigi Omanu in Lučki Mlinarič ter vsem drugim arhivarjem Pokrajinskega arhiva Maribor, ki so pri zasnovi in izved-bi projekta kakorkoli sodelovali, je uspel strokovno fascinanten, konceptualno svež in za povrh še berljiv in lep pogled na me-sto in njegovo preteklost. Osebnost pa me je najbolj navdušila njihova spretnost pri po-vezovanju podatkov iz različnih arhivskih virov, podkrepljena s premišljeno koncep-tualno zasnovo.

Ob vpogledih v delčke mestne preteklosti, kakršen je ta, pa se mi rado zastavi elemen-tarno vprašanje: v čem je pomen ukvarjanja s preteklostjo nekega okolja, zakaj se pota-pljamo v zgodbe njegove preteklosti, zakaj nas to privlači, zakaj je razmeroma velike-mu številu ljudi tako početje – užitek? Je razlog radovednost, nostalgija, možnost prepoznavanja lokacij in ljudi, strokovno zanimanje? Najbrž je sprožilec ugodja pri

vsakem posamezniku drug, a dejstvo je, da je spoznavanje preteklosti prostora, ki ga dobro poznamo iz lastne izkušnje, na neki način navdihujoče. Sproža refleksijo o nje-govi sodobnosti in prihodnosti, včasih pa tudi neposredne primerjave med preteklo-stjo in sodobnostjo. Občutki in spoznanja, ki na ravni posameznika in skupnosti sledi-jo iz teh bolj ali manj poglobljenih refleksij, so nedvomno nekaj pozitivnega – že zato, ker sploh so. Zlasti v časih, ko to isto oko-lje pretresajo intenzivne refleksije sodob-nosti, pa se zdijo premisleki skozi optiko širšega konteksta razvoja mesta in premen njegove identitete tako rekoč nujni.

Za občutek naj ob koncu s strani 216 opi-sovane monografije povzamem strnjene pregled informacij o hiši na današnjem naslovu Glavni trg 5 – hiši, ki jo lahko vi-dimo na mnogih razglednicah Maribora: hiša št. 205 je sredi 19. stoletja spadala v IV. mestno četrt. Ker stoji na glavnem me-stnem trgu, ti pa se redko preimenujejo, se njen naslov v nasprotju z mnogimi drugi-mi mariborskimi naslovi v času skoraj ni spreminjal – vse do leta 1913 je nosila na-slov Hauptplatz – le hišna številka se je ob številnih preštevilčenjih spreminjala. Od leta 1919 se je naslov seveda glasil Glavni trg. Bistveno se je spremenil le med letoma 1941 in 1945, ko so tedanji oblastniki trg preimenovali v Adolf Hitler Platz. Očitno se je upravi tedanjega oblastnega režima za poimenovanje hiš, ki so obdajale osrednji trg, oseba voditelja zdelala ustrežnejša od urbanistične osrednjosti. Leta 1745, kjer se opis v monografiji začne, sta zakonca Jakob in Konstancija Ritter v hišo na Glav-nem trgu preselila lekarno Zum Mohren, ki je tu ostala vse do leta 1918. Njeni lastniki so se pogosto menjavali, saj so tako hišo kot jus¹ v tem času večkrat prodali. Kdor ju je želel kupiti, je moral biti mariborski meščan – nekateri so to bili že dolgo, drugi so meščanstvo pridobili po priselitvi. Med drugimi je bil lastnik lekarne tudi Josef Bancalari, ki je bil tri leta (1867–1870) tudi mariborski župan. Hiša z lekarno na glavnem mestnem trgu je bila v lasti rodbi-ne Bancalari razmeroma dolgo, šele v času, ko sta bila lastnika hiše zakonca Neger (od leta 1917), je bila lekarna preseljena dru-gam. V gradbenem smislu zasnova hiše se-ga v 17. stoletje, a je bila večkrat dozidana, zlasti na dvoriščnem delu.

1 Obrtna pravica, torej pravica izvajanja določene obrti. Sprva ni bila odvisna od lastnika, ampak je bila vezana na nepremičnino.